QAHRAMONLIK TURLARINING MAZMUN VA MOHIYATI, ULARNING O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI

Ashurova Manzifa Xolmurod qizi
Termiz davlat pedagogika instituti
Magistratura bo'limi O'zbek tili va adabiyoti
mutaxasisligi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada "qahramolik" tushunchasining mazmun-mohiyati, kelib chiqish va rivojlanish bosqichlari, xarakteri, qahramonlik turlari haqida fikrlar yuritilgan. "Qahramonlik" badiiy adabiyotimizdagi eng qadimgi va sermazmun atamalardan biri bo'lib, u orqali insonning nafaqat jismoniy, balki ruhiy, ma'naviy, axloqiy, intellektual jihatidan xarakteri tahlil qilinadi. Bu tushunchaning rivojlanishida falsafa, adabiyot, axloqshunoslik, tarix fanlarining ahamiyati juda yuqori. Qahramonlik o'z davomida quyidagi turlarga bo'linadi: jismoniy qahramonlik, ma'naviy qahramonlik, axloqiy qahramonlik, intellektual qahramonlik, maishiy qahramonlik va badiiy qahramonlik. Qahramonlik turlari uzviy bog'liq bo'lib, bir birini inkor etmaydi, aksincha, to'ldiradi va yuzaga chiqishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: qahramonlik, tarix, falsafa, adabiyot, axloqshunoslik, antik davr, Platon va Aristotel, evolyutsiya, jismoniy qahramonlik, ma'naviy qahramonlik, axloqiy qahramonlik, intellektual qahramonlik, maishiy qahramonlik va badiiy qahramonlik, qahramon xarakteri.

Аннотация: В данной статье рассматриваются сущность, происхождение и этапы развития, характер и типы героизма как понятия «героизм». «Героизм» — один из древнейших и наиболее значимых терминов в нашей литературе, посредством которого анализируется характер

человека не только физически, но и духовно, морально, этически и интеллектуально. Важность философии, литературы, этики и истории в развитии этого понятия очень высока. Героизм делится на следующие типы: физический героизм, духовный героизм, моральный героизм, интеллектуальный героизм, бытовой героизм и художественный героизм. Типы героизма неразрывно связаны и не отрицают друг друга, а, наоборот, дополняют и способствуют их возникновению.

Ключевые слова: героизм, история, философия, литература, этика, античность, Платон и Аристотель, эволюция, физический героизм, духовный героизм, моральный героизм, интеллектуальный героизм, бытовой героизм и художественный героизм, героический характер.

Abstract: This article discusses the essence, origin and stages of development, character, and types of heroism of the concept of "heroism". "Heroism" is one of the oldest and most meaningful terms in our literary works, through which the character of a person is analyzed not only physically, but also spiritually, morally, ethically, and intellectually. The importance of philosophy, literature, ethics, and history in the development of this concept is very high. Heroism is divided into the following types: physical heroism, spiritual heroism, moral heroism, intellectual heroism, everyday heroism, and artistic heroism. The types of heroism are inextricably linked and do not negate each other, but rather complement and contribute to their emergence.

Keywords: heroism, history, philosophy, literature, ethics, antiquity, Plato and Aristotle, evolution, physical heroism, spiritual heroism, moral heroism, intellectual heroism, domestic heroism and artistic heroism, heroic character.

Qahramonlik – bu shaxsning kuch-qudrati, axloqi, ma'naviyati, ichki kechinmalari, irodasi, sabr-bardoshi bilan uzviy bog'liq bo'lgan umumiy ko'rinish. U insoniyat tafakkuri tarixida rivojlangan eng qadimiy va barqaror tushunchalardan biri bo'lib, falsafa, adabiyot, tarix, axloqshunoslik sohalarining bir-biri bilan kesishgan nuqtasida shakllangan. Falsafa ta'limida qahramonlik tushunchasi o'z manfaatlaridan voz kechgan, jismoniy kuch yoki jasorat emas, balki jamiyat uchun fidoyilik qiluvchi va yuksak axloqiy xarakterga ega bo'lgan shaxs obrazi orqali ifodalanadi. Falsafada "qahramonlik" tushunchasi turli davrlarda turlicha izohlangan. Antik davr falsafasida, jumladan, Platon va Aristotel qarashlarida qahramon – donishmand va adolatli inson bo'lib, u ruhining uch qismini, ya'ni nafs, aql va g'azabni muvozanatda tuta bilgan. Haqiqiy qahramonlik jamiyat va xalq uchun xizmat qiluvchi ideal inson sifatida gavdalantirilgan. O'rta asrlar falsafasida "qahramonlik" mohiyati biroz o'zgargan. Bu davrdagi diniy qarashlarning rivojlanishi, cherkov va ibodatxonalarning rivojlanishi insonlarning dunyoqarashiga ham o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmadi. Endi insonlar fikricha qahramonlik – bu Xudoga sodiq, gunohlardan tiyilgan, sabrli, ibodat qiluvchi shaxs sifatida ko'rilgan. Zamonning rivojlanib borishi natijasida insonlarning fikrlash doirasi ham o'zgarib borgan. Jamiyat orasidagi erkinlik va tenglik g'oyasining yuksalish natijasida, yangi davr falsafasida "qahramonlik" g'oyasi ham murakkablashib boradi. Friedrich Nietzsche "qahramonlik" tushunchasini "ustun inson" g'oyasi bilan bog'lagan tarzda ifodalaydi. Bu davr falsafasida qahramon – jamiyat qoidalaridan chiqib, o'z hurmatini biladigan o'zi uchun qadriyatlar yaratadigan shaxs sifatida gavdalanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, qahramonlik dastlab jismoniy qudrat, jasorat va mardlik bilan bog'liq holda shakllangan bo'lsa, jamiyat taraqqiyoti bilan birga uning mazmuni tobora kengayib,

ma'naviy, axloqiy, intellektual va maishiy jihatlarni ham qamrab ola boshlagan. Bu holat qahramonlikning faqat favqulodda holatlarda namoyon bo'ladigan hodisa emas, balki kundalik hayot, tafakkur va ruhiy tanlovlar bilan uzviy bog'liq tushuncha ekanini ko'rsatadi.

Qahramonlik turlarini mazmun va mohiyati bo'yicha tasniflaydigan bo'lsak, jismoniy qahramonlikda jasorat va fidoyilik, ma'naviy qahramonlikda e'tiqod va sabr-bardoshlilik, axloqiy qahramonlikda halollik va vijdon, intellektual qahramonlikda tafakkur jasorati va ilmiy kurash, maishiy qahramonlikda esa kundalik hayotdagi mas'uliyat va sadoqat ustuvor mezon sifatida belgilandi. Ushbu turlar bir-birini inkor etmaydi, aksincha, ko'p hollarda o'zaro uyg'unlashgan holda badiiy obrazlarda mujassamlanadi.

Qahramonlik evolyutsiyasi masalasi tahlili shuni ko'rsatadiki, qadimgi va mumtoz adabiyotda qahramonlik ko'proq epik ko'lam va afsonaviy qahramonlar orqali ifodalangan bo'lsa, yangi va zamonaviy adabiyotda u ijtimoiy mas'uliyat, shaxsiy tanlov va ichki kurashlar orqali talqin etila boshlagan. Natijada qahramonlik tushunchasi tashqi harakatdan ichki ruhiy holatga, kuchdan ong va tafakkur ustuvorligiga tomon evolyutsion rivojlandi.

Umuman olganda, qahramonlik adabiyotda tarixiy davr, ijtimoiy muhit va estetik qarashlar bilan uzviy bog'liq holda shakllanib, doimiy ravishda yangilanib boruvchi murakkab badiiy-falsafiy hodisa ekanligi aniqlandi. Tadqiqotlar jarayonida qahramonlik nafaqat badiiy obrazning asosiy sifatlaridan biri, balki jamiyatning ma'naviy qadriyatlari, axloqiy me'yorlari va tarixiy tafakkurini aks ettiruvchi muhim ijtimoiy-estetik hodisa ekanligi ilmiy dalillar asosida yoritilgan.

Qahramonlik tushunchasining mazmuni muayyan tarixiy davr, ijtimoiy ehtiyoj va estetik qarashlar bilan chambarchas bog'liq holda shakllanadi. Qadimgi

va mumtoz adabiyot namunalari asosida qahramonlik asosan jismoniy qudrat, jasorat, mardlik va dushmanga qarshi kurash kabi belgilar orqali ifodalangan. Bu davr qahramonlari ko'proq epik ko'lamda tasvirlanib, xalq manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo'ygan, ideal qahramon sifatida talqin etilgan.

Jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy ongning rivojlanishi bilan qahramonlik mazmunida muhim o'zgarishlar yuz berdi. Natijada qahramonlik faqat jangovar jasorat yoki favqulodda holatlar bilan chegaralanmay, ma'naviy-ruhiy qatlamlarni ham o'z ichiga ola boshladi. Ayniqsa, yangi va zamonaviy adabiyotda qahramonlik shaxsning ichki dunyosi, vijdoniy tanlovi, ijtimoiy mas'uliyati va ma'naviy pozitsiyasi bilan bevosita bog'liq holda talqin qilinadi. Bu esa qahramonlikning tashqi harakatdan ichki ruhiy kurashga tomon evolyutsiyasini yaqqol namoyon etadi.

Jismoniy qahramonlik jasorat va fidoyilikka tayanib, tarixiy va epik asarlarda keng tasvirlangan bo'lsa, ma'naviy qahramonlik e'tiqod, sabr-bardoshlilik va ruhiy mustahkamlik bilan belgilanadi. Axloqiy qahramonlik halollik, adolat va vijdon mas'uliyatiga asoslanib, shaxsning jamiyat oldidagi burchini anglash darajasi bilan o'lchanadi. Intellektual qahramonlik esa ilmiy tafakkur, haqiqat uchun kurash va fikriy jasorat orqali namoyon bo'ladi. Maishiy qahramonlik esa kundalik hayotda uchraydigan oddiy, ammo ma'naviy jihatdan yuksak xatti-harakatlar orqali ifodalanib, qahramonlikning hayotiy va real ko'rinishini yuzaga chiqaradi.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, mazkur qahramonlik turlari bir-biridan qat'iy ajralgan holda emas, balki o'zaro uzviy aloqada, kompleks tarzda namoyon bo'ladi. Badiiy asarlarda qahramon obrazida ko'pincha bir nechta qahramonlik turi

uyg'unlashib, uning estetik va g'oyaviy qiymatini oshiradi. Bu holat qahramonlik tushunchasining ko'p qatlamli va dinamik xarakterga ega ekanini tasdiqlaydi.

Qahramonlikning evolyutsion rivoji masalasi tahlili shuni ko'rsatdiki, adabiyotda qahramon tipi tarixiy jarayonlarga mos ravishda o'zgarib borgan. Agar qadimgi davrda qahramon idealizatsiyalangan va afsonaviy obraz sifatida talqin etilgan bo'lsa, zamonaviy adabiyotda u real hayotiy sharoitda, ichki ziddiyatlar va ruhiy iztiroblar bilan tasvirlanadi. Natijada qahramonlik tushunchasi mutlaq ideal holatdan nisbiy, insoniy va hayotiy talqinga ega bo'ldi.

Xulosa qilib aytganda, qahramonlik adabiy-estetik kategoriya sifatida tarixiy taraqqiyot jarayonida mazmunan boyib, shaklan murakkablashib borgan. Uning turlari va evolyutsiyasi masalalarini o'rganish badiiy asarlardagi qahramon obrazlarini chuqur anglash, ularning g'oyaviy-ma'naviy mohiyatini ochib berishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Mazkur bobda ilgari surilgan nazariy umumlashmalar dissertatsiyaning keyingi boblarida aniq badiiy matnlar tahlilini olib borishda metodologik tayanch vazifasini bajaradi hamda tadqiqotning umumiy ilmiy konsepsiyasini mustahkamlaydi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Козокбой Юлдошов. Бадиий тахлил асослари. Тошкент: 2016.
2. Куронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. –Т.: Akademnashr, 2010.
3. Qozoqboy Yo'ldoshev. Yoniq so'z . -Toshkent: 2006.
4. Erkin Xudayberdiyev, Adabiyotshunoslikka kirish. -Toshkent: 2008.
5. Hojiahmedov A. Xamsa. To'plam. – T. Yangi asr avlodi.2010
6. Alisher Navoiy. Mukammmal asarlar to'plami: 20 tomlik. T. Fan. 2003

7. Alisher Navoiyning adabiy mahorati masalalari. T. Fan.2000

8. Mukhtarova, M. S., Namozova, S. B., & Mardonova, L. U. (2023). A Lyrical View of History. Journal of Law and Sustainable Development, 11(12), e2676.

9. Mardonova Lobar Umaraliyevna, & Xonimova Maryam. (2024). BUYUK ZAMONDOSHLAR, MANGU YASHAGAY. PEDAGOGS, 57(1), 132–138.

10. https://www.mamun.uz/bulletin

11. Zafariddin, Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.

12.Farida, X., To'xtayeva, D., Murtazayeva, M., & Abdurahmonova, D. (2025). SAB'AI SAYYOR" DOSTONINING BOBLARI BO'YICHA TAVSIFI. *Shokh Articles Library*, *1*(2).

13. Dilshoda, A. (2025). MUHAMMAD YUSUF IJODINING ADABIYOTIMIZDA TUTGAN O 'RNI. Global Science Review, 1(1), 388-392.

14. Xurramovna, Q. G., & To'raqulovna, D. M. (2025, December). "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONIDAGI ONOMOSTIK BIRLIKLARNING BADIIY-POETIK AHAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION.* (Vol. 1, No. 5, pp. 58-61).

15. Saidmuradova, S., & Madina, T. L. (2024). ALISHER NAVOIY SHE'RIYATI POETIKASI. *PEDAGOGS*, *57*(1), 147-152.